

Politik er at ville

Henrik Berggren, 2010

Oluf Palme – aristokraten der blev socialist.

Politikens Forlag,

676 sider, kr. 400

Klas Eklund, 2010

Sveriges statsministrar under hundra år: Olof

Palme

Albert Bonniers Forlag,

128 sider, SEK 900 (hele serien)

I året, hvor det svenske socialdemokrati har oplevet sin hidtil dybeste krise, er udkommet to velturnerede men meget forskellige biografier om den sidste af de store svenske socialdemokrater, Oluf Palme, hvis politiske livsværk næsten er overskygget af mordet på ham og den skanda leombruste efterforskning af det. Begge biografier viger bevidst uden om dette fortærskede tema og går i stedet efter det, som gik forud – hvorved de også hver på deres måde bidrager om ikke til opklaringen af mordgåden, så til en dybere forståelse af, hvorfor Oluf Palme vakte så stærke følelser og fik så ekstreme modstandere. Det er påfaldende, at de to vidt forskellige biografiske anslag fremkalder billeder, der i høj grad er sammenfaldende, og læseren lades tilbage med en tilfredsstillende følelse af, at de to vidnesbyrd, der begge er venlige men bestemt ikke ukritiske, er grundlæggende troværdige, når drejer sig om det, der for begge er hovedsagen: kortlægningen af Oluf Palmes politiske univers.

Biografi og samfund

Den svenske historiker og journalist Henrik Berggren tager – langt – afsæt i det Sverige, Palme udgik fra, og som han prægede så markant i 1960'erne, 70'erne og første halvdel af 80'erne. Berggren lægger stort an. Det er selve transformationen af Sverige i efterkrigstiden og ikke mindst udviklingen af svensk politik, der er fortællingens *drive*. Den brede fortælling handler om det svenske *folkehems* forvandling til en moderne statsbåret velfærdsstat, der udfordres fra både højre og venstre i slutningen af 1960'erne, netop da Oluf Palme træder ud fra landsfaderen Tage Erlanders skygge og selv bliver Sveriges ledende politiker – på godt og ondt. Berggren forankrer denne fortælling bredt i svensk historie, kultur, økonomi og politik og giver et indlevet, sympatisk og skarpsindigt portræt af det moderne og socialdemokratiske Sverige. Tværs gennem denne historie om landet, folket og vel-

færdsstaten løber fortællingen om den unge, begavede og dynamiske Oluf Palme, der finder sin tilværelses mening i mødet med den store svenske politiker Tage Erlander, der i 1953 gør den kun 26 årige himmelstormer til sin personlige sekretær og snart alter ego med mandat til at blande sig i alle statsministerens anliggender – og med energi til at gøre det. Fra da er Oluf Palme aldrig langt fra magtens centrum, som frem til 1969 har skikkelse af Tage Erlander, der var statsminister uafbrudt fra 1946 til 1969 – en rekord blandt demokratiske lande.

Hele denne konstruktion er, som en politisk biografi skal være: mere optaget af det politiske end af det personlige og med skarpt fokus på de strukturelle udviklingstræk, hvor politikeren Palme trådte i dynamisk forhold til sin samtid og kom til at sætte sit personlige præg på den. Det handler lige som meget om Sverige som om Palme, og vi får mere at vide om den svenske folkesjæl, end om Oluf Palmes sjæleliv. Det er veldrejet og godt fortalt – men det, der gør bogen svær at lægge fra sig, er det dristige greb, hvormed Berggren overkommer den svaghed i hans kildemateriale, at Palme er svær at nærme sig, når han ikke var *på* – hvad han var rigtig tit. Berggren står med en idépolitiker og med et sprællevende, interesseret menneske, der groft sagt „kun“ har efterladt sig sin gerning. Ingen dagbøger eller andet, der udlægger en samlet politiks filosofi, tusindvis af artikler og taler, men alle situationsbestemte. Ingen nære personlige venner – i hvert fald ingen, der snakker, og en familie, der fremtræder stærk og samlet, men også privat og lukket for offentlighedens nysgerrige blik. I stedet for at fortabe sig i overfladiske spekulationer vender Berggren denne svaghed til bogens afgørende styrke: Helt i Palmes ånd nærmer Berggren sig det, som han viser også drev holdningsmennesket Palme: selve den politiske metier – de moralske, etiske og personlige dilemmaer, der knytter sig til magtens udøvelse – nationalt og interna-

tionalt. Dermed bliver historien også en aktual diskussion omkring udøvelsen af politik i et moderne skandinavisk velfærdssamfund, hvor det enkelte menneskes frihed sættes i perspektiv af fællesskabet, den sociale tryghed og statens rolle.

Mere eksistentiel end ideologisk

Berggren præsenterer os for en Oluf Palme, hvis „indstilling til politik var mere eksistentiel end ideologisk funderet“ (s. 160). Han så ikke klassekamp, men tekniske forandringer og videnskabelige opdagelser som historiens motor. På den ene side gik han ind for rationalitet, planlægning og centralisme, og på den anden var for ham hele pointen at give det enkelte menneske større frihed og mulighed for at træffe egne valg. Dermed „bestod Palmes politiske originalitet i, at han accepterede forbrugersamfundet og den nye teknik ud fra et eksistentielt synspunkt.“ (s. 236) Der ligger en fin pointe i, at Palme ikke brød sig om begrebet „medborger“. Han foretrak at tale om „mennesker“, og var som kulturradikal et ægte barn af oplysningsfilosofien og dermed i krig med ikke bare kommunismen, men også monarkiet, religionen, konservatismen og racismen.

Dertil havde han en stærk tro på „viljens kraft“ og det var ikke noget tilfælde, at hans bedst kendte tale bar overskriften: „Politik – det er at ville noget“. Han kunne, som han selv udtrykte det, lide „noget, hvor man kan gøre ting“. (s. 207), ligesom det for ham var „vigtigere, hvor han var på vej hen, end hvor han kom fra“ (s. 64). Palme var, „tydelig bevidst om konflikten mellem litteratur og politik – og understregede, at han selv havde valgt handlingen, magten og muligheden for at øve indflydelse frem for poesiens subjektive frihed“ (s. 149). Berggren argumenterer overbevisende for, at Palme var „konsekvensmoralist“, der siden sin tidligste ungdom havde været præget af Max Webers opfattelse af, at den professionelle politiker aldrig kan unddrage sig spørgsmålet om hvordan, han skal nå sine mål.

Det, der tiltrak ham ved arbejderbevægelsen, var „viljen til at komme videre, troen på individets muligheder i et udbygget velfærdssamfund, jagten på modernitet og videnskabelige fremskridt“ (s.183). Men sammen med sin politiske læremester, Tage Erlander, indså Palme også tidligt grundreglen om „*De stigande förväntningarnas missnöje*“, som siden har redet skandinaviske velfærdspolitikere som en mare. Det vil sige den lovmæssighed, der gør, at jo mere velfærdssamfundet udbygges og den offentlige service udstrækkes, des mere stiger vore forventninger og krav. For Palme var målet imidlertid ikke at opfylde stadig mere i denne uendelige spiral. Velfærden var et middel, hvormed et egentlige mål skulle nås: „Hans vision for et fremtidigt klasseløst samfund med en stærk

stat og selvrealiserende individer“. (s. 289). Det var den enkeltes frihed, det gjaldt, eller som han selv udtrykte det i 1964: „Socialismen er en frihedsbevægelse. Vort mål er frihed, så langt som muligt, fra de ydre betingelsers tryk, frihed for det enkelte menneske til at udvikle sin egenart, valgfrihed for individet til at forme sin tilværelse efter sine egne ønsker.“ (s.299)

Frigørelsen som projekt

På partikongressen i 1972 kredser Palme om samme tema, nu udspillet omkring de politiske og økonomiske perspektiver ved ligestillingen mellem kønnene: „Socialismen betyder frigørelse fra klassesamfundets afhængighed.“ Samfundet – dvs. staten – skulle stræbe efter at udvide den enkelte borgers frihedssfære og give det enkelte menneske øget valgfrihed. Vel at mærke ikke „den slappe liberale tale om valgfrihed“ men en frihed baseret på ligestilling. Den privilegerede overklasse havde altid haft valgfrihed, mente Palme, der selv kom fra den. Socialdemokratiets opgave var at udbrede denne frihed til flertallet. Dermed blev sigtet ikke kun socialt men også demokratisk, fordi idealet var et samfund af „selvstændige og ligeberettigede borgere“. (s 421)

Hvis præmissen er, at velfærden og den sociale tryghed, som staten sikrer, kun er midler for det virkelige mål: at sætte mennesket fri, melder sig med stor styrke spørgsmålet, hvad det er, vi vil bruge den frihed til? Det er det spørgsmål, Oluf Palmes politiske liv kredser om, og det, Berggren diskuterer i sin bog. Svaret – eller svarene – er bundne til både tid og sted, rent bortset fra, at de også er både etisk, moralsk og politisk kontroversielle. Set med Palmes øjne er det i sidste ende dét, politik handler om – selve det moderne demokratis kerne. Svarene er sværere at fange ind, end spørgsmålet, men det handler i høj grad om menneskesyn og dermed om den ægte værdikamp – modsat en påtaget og forlorn. Ført ud i den konsekvens, det lykkedes det svenske socialdemokrati i 1960'erne og 1970'erne, nåede individualiseringen længere i Sverige end noget andet sted i verden. Men igen efterlades både Palme og vi med spørgsmålet: Hvor går mennesket hen, når det i kraft af en allestedsnærværende beskyttende stat er frigjort fra alle bindinger?

En af Berggrens originale pointer er påvisningen af, hvordan den unge Palmes dannelsesrejser i begyndelsen af 1950'erne i bl.a. afkoloniseringens Asien lærte den kommende velfærdspolitiker en vigtig lektie om „det nationale“ som politisk drivkraft. Ligesom det i Danmark i 1930'erne var den internationalt velbevandrede Hartvig Frisch, der skarpest så, hvor afgørende den nationale politiske platform ville blive for Socialdemokratiets evne til at modstå trykket fra det totalitære og populistiske højre, var det kosmopolitten Palme, der klaredest så, at det na-

tionale er trumf også i moderne politik. Derfor, påpeger Berggren, gik Palme livet igennem „på to ben: Indsigten i betydningen af det nationale og længselen efter at påvirke den internationale politik“. (s. 197) Til gengæld er det slående, hvor fundamentalt Oluf Palme som politisk tænker og strateg adskiller sig fra den 13 år ældre Jens Otto Krag. Hvor politik for Krag handler om at gøre kagen større og få velfærden til at virke, handler den for Palme om at bruge velfærden til at sætte mennesket fri. Krag var ganske vist også optaget af, hvad fællesskabet kunne gøre for at mætte den nyvundne kulturelle appetit med andet end junkfood, men i 1950'erne og 1960'erne var det stadig i høj grad et spørgsmål om at få maskineriet optimeret og tilpasset skiftende konjunkturer, mens det for Palme i 1970'erne og 1980'erne drejede sig om den enkeltes frihed.

Begge delte dog det dilemma, at „arbejdernes længsel efter kultur ikke syntes at vokse, når deres materielle behov var tilgodeset; økonomisk velstand medførte i stedet lyst til mere materiel velstand og mere kommerciel underholdningskultur“, som Berggren udtrykker det. For Palme blev det vel aldrig fuldt erkendte problem, at han gjorde selve det „at ville“ til sin metapolitik: Han ville skabe rammer, så alle der ville, også kunne komme til også at gøre. Men han havde – som mange andre – svært ved at begribe, at den almindelige svensker ikke altid havde samme lyst eller *drive* til at bruge rammerne, endsigse samme uforbeholdne fascination af modernitet, teknologi og centraliseret stordrift.

Mellem Krag og Palme er også en fælles overbevisning om, at Socialdemokratiet kun kan fastholde magten i det lange løb, hvis arbejderbevægelsen er i stand til ved egen kraft at udvikle avancerede analyser, strategier og forslag til de stadige reformer, der er forudsætningen for, at velfærdsøkonomien kan fungere på et åbent verdensmarked. Det er ikke noget tilfælde, at Palmes første reaktion, da hans parti efter 44 år ved magten i 1976 måtte gå i opposition, var at oprette en tænketank, hvor han samlede nogle af sine ledende medarbejdere for at fastholde deres kompetencer og sikre sig et afsæt for at føre offensiv politik den dag, han kunne vende tilbage til *Kanslihuset*.

Fra demokratiske socialisme til socialt demokrati

Økonomen Klas Eklund arbejdede som ung for både Palme og for hans finansminister, og Eklunds korte biografiske rids lægger afgørende vægt på Palmes økonomiske politik, som Eklund følger kritisk, men hele tiden med blik på det politiske parallelogram. Billedet af den pragmatiske, resultatsøgende, idédrevne men ikke ideologiske politiker, der drives frem af sin egen vilje – herunder til at vinde – stemmer fint overens med Berggrens: Manden var ganske enkelt ustoppelig, og derfor også i særklasse utålelig for sine modstandere. Eklund filosofere over, hvorledes det svenske socialdemokrati langsomt har forskudt tyngdepunktet fra „demokratiske socialisme“ mod „social demokrat“, hvor med tiden det demokratiske er blevet overordnet det sociale. Men Palme kaldte sig selv „demokratiske socialist“, og Eklund ser hans politiske værk som et livtag med visionen om „økonomisk demokrati“, der i Palmes egen bevidsthed var „tredje skridt“ efter kampen for „politisk demokrati“ i begyndelsen af det tyvende århundrede og for „socialt demokrati“ i 1950'erne og 1960'erne. Men Palme havde ingen tro på de store utopier. Eklund fortæller, at statsministeren citerede den polske filosof Kolakowskis bemærkning om, at „venstrefløjen udsondrer utopier som bugspytkirtler udsondrer insulin“, og at han var bevidst om, at det i kampen mod de politiske yderfløje altid var Socialdemokratiets problem, dette at de gyldne løfter fik den socialdemokratiske praktik til at blegne. Eklund påpeger præcist, at Palmes helt særlige politiske talent var, „att han lyckades framställa även denne vardagliga lunk framåt som något i sig lockande och eggande, något som skulle leda till ett bättre samhälle för alla. Palme gjorde reformismen spännande“ (s. 120).

Til sammen aflægger de to biografier vidnesbyrd om en politisk æra, der allerede forekommer fjern. Meget er forandret, siden Oluf Palme blev skudt ned i februar 1986 – andet er ikke: Politik handler stadig om at ville. Og det kræver stadig, at man ved, hvad det er, man vil.

Bo Lidegaard,

historiker, dr. phil. udgav 2002-03 biografien „Jens Otto Krag“ I-II.

Kortpolitik – storpolitikens kartografiske realitet

Jeppe Strandsbjerg, 2010

Territory, Globalization and International Relations:

The Cartographic Reality of Space

Palgrave Macmillan, Basingstoke

183 sider, 6 illustrationer, £50.00 (hardback)

Samfundslivet er geografisk funderet – det har en rumlig dimension. Udsagnet er umiddelbart så selvindlysende, at geografi ofte tages for givet. Det gælder dog ikke for den såkaldte „rumlige drejning“, der efterhånden har slået rod i samfundsvidenskaberne. Dette uhomogene projekt udspringer af en række fag og har mange afskygninger, men det er fælles om at fremhæve rum – geografi i en mere eller mindre konkret form – som et aktivt element i samfundslivet. Med *Territory, Globalization and International Relations* bidrager Jeppe Strandsbjerg til en „rumlig drejning“ af International Politik. Det er vigtigt, for selv om det jævnlige påpeges, at International Politik gennem fagets traditionelle fokus på den territoriale stat er særdeles geografisk, bliver spørgsmålet sjældent undersøgt og problematiseret. Med John Agnews ord, der vinder genklang hos Strandsbjerg, er International Politik overvejende fanget i den „territoriale fælde“.

Strandsbjergs vej ud af den territoriale fælde er ikke at afskrive den territoriale stat, men derimod at tage den territoriale alvorligt. Bogen bidrager således til den fornyede bevågenhed for territorialitet, som synes at have afløst interessen for grænser i mange nyere geografisk-orienterede politiske studier. Strandsbjerg tager udgangspunkt i en kritik af den omfattende samfundsvidenskabelige litteratur, der på forskellig vis modstiller den territoriale stat og det globale – ofte med argumenter om skelsættende ændringer. Strandsbjerg stiller med andre ord spørgsmål ved en udbredt tendens til at tvedele både geografi (den territoriale kontra det globale) og historie (middelalder/moderne og moderne/postmoderne). Samtidig argumenterer han for, at dette problem i høj grad skyldes en manglende historisering af det geografiske rum, hvilket medfører en problematisk subjekt/objekt modsætning i rumforståelsen. Strandsbjerg er således tydelig – men ikke ukritisk – inspireret af poststrukturalistisk tænkning. Det kommer også til udtryk i hans måske lidt overraskende analytiske fokus: renæssancens kartografi. Det centrale argument er her, at idéen om et globalt geometrisk rum, der tog form i og omkring renæssancen, var en central forudsætning for dannelsen af territoriale stater. Det globale og det territoriale er således ikke modsætninger, men er funderet i den samme rumlige virkelighed – vi lever ifølge

Strandsbjerg i en „kartografisk realitet“. Det betyder også, at et epokegørende brud forudsætter en ændring af vores rumopfattelse, som svarer til det grundlæggende skift, der blev indvarslet af renæssancens „videnskabelige kartografi“. Strandsbjerg tilkender også det kartografiske rum et betydeligt mål af (analytisk) „autonomi“ fra samfundsmæssige processer som kapitalismen eller det moderne statssystem.

Strandsbjerg udtrykker denne på en gang enkle og komplicerede opfattelse i fem kapitler, hvortil kommer en fyldig introduktion og konklusion. Introduktionen (Kapitel 1) opridser bogens argument og fremgangsmåde. Det er nyttigt, for der er pirrende antydninger undervejs, men vi skal frem til bogens afsluttende kapitler, før Strandsbjerg for alvor udfolder sin argumentation – og dulmer de betænkeligheder, man får ved at læse de indsigtfulde, men også meget teoretiske indledende kapitler. Målgruppen er umiddelbart forskere og ældre studerende i International Politik, men Strandsbjerg trækker gennem hele bogen på andre fagområder, særlig (historisk) sociologi, (politisk) geografi og (kritisk) kartografihistorie, men også Bruno Latours videnskabssociologi.

Kapitel 2 („The State of Territory“) identificerer bogens problemfelt gennem en kritisk læsning af både den nyeste og ældre litteratur om stater geografi og globale rumlige forandringer. Det fører ham frem til den allerede skitserede kritik: At litteraturen generelt er kendetegnet ved problematiske sondringer i forhold til det geografiske (territorium/netværk), det historiske (moderne/postmoderne) og det erkendelsesmæssige (subjekt/objekt). På den baggrund opstiller Strandsbjerg i Kapitel 3 („Reclaiming a Spatial Reality“) en alternativ analyseramme. I første omgang er det dog især det brydsomme subjekt/objekt-spørgsmål, som Strandsbjerg kaster sig over. Udfordringen er her, at analysen skal undgå den geografiske determinisme, der særlig kendetegner klassisk geopolitik, og samtidig fastholde en relativ analytisk autonomi for det rumlige. Det sidste er noget, som Strandsbjerg mener, at poststrukturalister – men også mere materialistisk anlagte forskere – ikke helt formår. Strandsbjerg finder en løsning hos Latour, der i modsætning til (andre) poststrukturalister fastholder en forestilling om en realitet,

men som hverken tolker denne realitet som udelukkende materiel eller social. En specifik realitet, som den rumopfattelse der blev dannet gennem renæssancens videnskabelige kartografi, bliver i stedet opfattet som grundlagt af specifikke netværk af både menneskelige og ikke-menneskelige aktører. I dette perspektiv kan kort – og måske også „rum“ – tillægges en egen påvirkningskraft. Muligvis på grund af den måde, som Strandsbjerg formulerer sig på, har jeg nogle betænkeligheder ved denne del af argumentationen (se nedenfor). Men for Strandsbjerg fører tilgangen frem til et fokus på kort og kartografi.

Det kartografiske fundament for den moderne opfattelse af såvel det territoriale som det globale er omdrejningspunktet for de sidste tre kapitler. Uden at forklejne de indledende kapitler, er det efter min mening den mest spændende del af bogen. Strandsbjerg lægger fundamentet i Kapitel 4 („The Cartographic Foundation of Territory“), der indsnævrer det analytiske fokus og diskuterer den kritiske tilgang til kartografisk historie. Med inspiration fra kritiske kartografer som Brian Harley, der selv er inspireret af især Michel Foucault, lægger Strandsbjerg vægt på to former for kartografisk magt: den „epistemiske magt“, som retter vores opmærksomhed på de grundlæggende erkendelsesmæssige principper, der gør det muligt at producere og forstå kort; og „forfatterskabets magt“, der flytter analysen til de mere specifikke indvirkningskræfter i kortfremstillingen – hvem gør hvad, under hvis styring, og så fremdeles. Strandsbjerg illustrerer dette gennem en interessant analyse af overgangen fra middelalderens kartografi, der typisk tegnede eller beskrev verden ud fra religiøse forestillinger eller praktiske forhold, til renæssancens geometriske kartografi. Denne overgang medførte en abstraktion af rummet fra konkrete sammenhænge. Argumentationen videreføres i Kapitel 5 („The Cartographic Formation of a Global Space“), som med vægt på de spansk-portugisiske kolonikonflikter viser hvordan den geometriske kartografi muliggjorde en ny og global rumlig realitet som grundlaget for mellemstatslig politik. Endelig præsenterer Strandsbjerg i Kapitel 6 („The Cartographic Formation of Denmark“) en medrivende analyse af politikens territorialisering i renæssancens Danmark. Analysen bør også fænge hos det internationale publikum, for den danske udvikling kan givet ses som et arketyrisk eksempel på de sammenhænge mellem geografi, kartografi og politik, der tog form i renæssancen. Strandsbjerg konkluderer, at den tiltagende territorialisering af statens magt, som blev udmøntet i enevælden og det „westfalske system“, ikke skal ses som en modsætning til det globale rum. Staternes territorialitet og bevidstheden om et globalt geometrisk rum udspringer tværtimod af den samme kartografiske realitet. I den forstand giver det ikke mening at tale om en senmo-

derne eller postmoderne periode, der indvarsler en radikal rumlig ændring. Ifølge Strandsbjerg lever vi fortsat i den geometriske kartografi, og denne rumlige realitet er i høj grad stadig grundlaget for mellemstatslig politik.

Med en bog, der favner så bredt i det intellektuelle landskab og finder mangler i store dele af den eksisterende litteratur, lægger Strandsbjerg – billedligt talt – bagdelen op i klaskehøjde. Jeg har naturligvis også mine mere eller mindre idiosynkratiske indvendinger. Et muligt kritikpunkt knytter sig til Strandsbjergs argument om rummets „autonomi“ fra samfundsmæssige processer. Jeg kan uden problemer følge, at den geometriske kartografi producerer en tilsyneladende universel rumlig realitet. Men hverken kort, kartografi eller det geografiske rum kan i mit perspektiv løsrives fra samfundsmæssige processer. Det betyder imidlertid ikke, at rummet blot er et produkt af kapitalismen, politiske systemer eller noget tredje. Socio-rumlige tænkere som David Harvey og Edward Soja understreger netop, at samfundslivet er både socialt, geografisk og historisk. Men hverken det sociale, det rumlige eller det tidslige har forrang – elementerne danner en „treenig dialektik“, som Soja formulerer det i *Seeking Spatial Justice* (2010). Jeg har på fornemmelsen, at Strandsbjerg egentlig ikke er uenig. Men i værste fald åbner tankegangen om rummets autonomi en kattelem for en avanceret form for geografisk determinisme. Den kritik, Strandsbjerg uvægerlig udsætter sig for fra forskellig hold, opvejes dog til fulde af bogens ambitiøse tilsnit. Og de centrale argumenter er vigtige og vægtige, både i sig selv og som grundlag for videre debat.

Strandsbjerg har skrevet en tankevækkende bog, der med vid og bid anlægger et forfriskende tværfagligt perspektiv. International Politik fylder en del, men bogen trækker i høj grad sin substans fra andre fagområder. Denne intellektuelle spændstighed er en stor styrke, der bør sikre bogen et bredt publikum. Som Strandsbjerg selv vedgår, gør det imidlertid bogen ganske teori-tung. Det vil måske afskrække nogle læsere. Bogens sigte og form vil nok heller ikke bekomme mere traditionelle udøvere af International Politik. For Strandsbjergs ærinde er ikke at forklare politik i en verden, hvor „globaliseringen“ tilsyneladende udfordrer den territoriale stat. Han graver hellere en del spadestik dybere og giver dermed et vigtigt bidrag til at forstå disse fænomener som grundlæggende funderet i den samme opfattelse af det geografiske rum. Det er en nødvendig diskussion, hvis vi skal undgå at falde i territoriale såvel som globale „fælder“.

Henrik Gutzon Larsen,

Lektor, Institut for Planlægning, Aalborg Universitet.

Rejsen uden ende

J. Samuel Barkin, 2010

Realist Constructivism: Rethinking International Relations Theory

Cambridge University Press, Cambridge

202 sider, kr. 602,50 (hardback), kr. 230,00 (paperback)

I den akademiske verden ler folk fra forvaltning og statskundskab ofte af de passionerede diskussioner vi i international politik kaster os ud – som gjaldt det liv og død. Burde vi måske glemme vores kompromisløse epistemologiske holdninger og i stedet lære af de forskellige teoretiske retninger, så vi rent faktisk kunne komme med nogle brugbare råd om, hvordan udenrigspolitik bør udformes? Det er med det mål for øje, at Samuel Barkin tager os med på en rejse i bogen: *Realist Constructivism: Rethinking International Relations Theory*, og på vejen kommer vi igennem spørgsmål om både materialisme, det sociale, den offentlige interesse, og agens.

Ofte fremstilles realisme og konstruktivisme som uforenelige i studiet af international politik. Men er de i virkeligheden forenelige? Argumentet i bogen er, at i stedet for at se feltet af international politik som en kampplads hvor inkompatible teorier kæmper for at vinde mere magt og større territorium, bør man se på, hvor de forskellige teorier kan finde fælles grund og dermed styrke ens analyseramme frem for at styrke en bestemt teori retning. Set i lyset af at realisme og konstruktivisme pt. står som de to mest dominerende retninger i studiet af international politik, synes en sådan tilgang lovende.

Bogen indskriver sig først og fremmest i den amerikanske debat mellem konstruktivister – typisk karikeret som idealistiske institutionelle liberalister, og realister – typisk karikeret som materialistiske, krigsgale strategikere. Argumentet er, at realisme fortæller os for lidt om metode, mens konstruktivisme fortæller os for lidt om politik. Mere præcist er bogens omdrejningspunkt spørgsmålet: Hvordan kan en objektiv analyse af sociale relationer kombineres med konkrete udenrigspolitiske anbefalinger? Et spørgsmål der ikke har figureret i særlig høj grad i den akademiske debat her i landet, men måske burde gøre det – for det er i stor udstrækning her, de realpolitiske kampe udspiller sig. Måske er det fordi bogen indskriver sig i en fremmed debat, og først klarlægger sit udgangspunkt til sidst, at dens argumentation er så svær at følge.

Kernebegreber

For at se hvordan en syntese mellem realisme og konstruktivisme bliver mulig, må vi vide, hvad de to retninger hver især indeholder. Barkin argumenterer her for at

isolere kernebegreber, så definitionen hverken bliver for bred eller for snæver.

Kernebegrebet i realisme defineres som magtpolitik. En afgrænsning som måske virker lidt overflødig; hvis ikke studiet af international politik omhandlede magtpolitik, ville det vel slet ikke være international politik, vi studerede. Videre definerer Barkin magt som relativ, relationel og social – igen en bred definition de fleste vil være enige i. Selv de mere simple magtdefinitioner ser magt som relativ, relationel og social (f.eks. den vi husker fra Steven Lukes som magtens 1. ansigt). Så ud fra Barkins eksplicitte definition af realismen som relativ, relationel og social magtpolitik er vi ikke blevet meget klogere.

Kigger man i stedet på Barkins brug af begrebet realisme gennem bogen, kommer man dog frem til en noget snævrere definition. Et tydeligt fokus på magtstrategier for staters udenrigspolitik kan aflæses i Barkins argumentation, der hver gang enten ender eller begynder med staten. I definitionen af magt som relativ/relationel er begrundelsen f.eks., at hvad stater gør afhænger af, hvad andre stater gør: „Power that can be brought to bear by an actor in this context is meaningful relative to the power of another state“ (18). Også definitionen af magtpolitik som social ender med at føre til staten som hovedaktør: „Power politics for realists is social, or in other words corporate. Realists speak of the power of the state as a corporate actor, rather than the power of individuals. In other words, realists ascribe relational power, and therefore interests and agency, to social institutions, rather than to individuals“ (20). Her ses det yderligere, at magt opfattes som knyttet til staters interesser og agens, igen en afgrænsning der ikke direkte følger af Barkins eksplicitte definition af realisme som magtpolitik.

Alligevel ender Barkin efter en gennemgang af centrale ideer hos klassiske realister, f.eks. staten som central, overlevelse, rationalitet og materielle kapabiliteter, med at konkludere, at disse ikke er del af hans definition, da de er i uoverensstemmende med konstruktivisme. Vi er altså tilbage ved starten, realisme er lig magtpolitik, men alligevel med en fornemmelse af at det også er noget mere.

I definitionen af konstruktivisme skal vi ud på en lignende rejse. Barkin starter igen med den bredest mulige definition: at mennesker skaber verden, og omvendt skaber verden os. Det gør to kernebegreber centrale: in-

tersubjektivitet og gensidig konstituering. På vores rejse skal vi her igennem ideer som tyk og tynd konstruktivisme, kritisk teori, postmodernisme og dekonstruktion. Herigennem konstitueres konstruktivisme som en objektiv empirisk metode, idet det intersubjektivt skabte ses som objektivt analyserbart i den givne historiske og sociale kontekst (143). Samtidig bidrager antagelsen om gensidig konstituering et handlerum til at forandre sociale strukturer (30). Pointen er her at holde de to adskilt. I modsætning til liberalisme, er konstruktivisme netop i stand til at skelne mellem normativ teori og empirisk forklaring (97, 144).

Også her ender vi altså med en bred definition, hvor konstruktivisme ses som en metode, der arbejder ud fra antagelsen om intersubjektivitet som objektivitet. Det betyder, at de eneste metodologier Barkin ser som inkompatible med konstruktivisme, er dem, der er direkte imod intersubjektivitet (99).

Realistisk konstruktivisme

Når realisme og konstruktivisme ses som uforenelige, er det ifølge Barkin på grund af to falske modsætninger nemlig distinktionen mellem materialisme og idealisme og distinktionen mellem „logic of consequence“ og „logic of appropriateness.“ Barkins fremgangsmåde er derfor en opløsning af de dikotomier, der gør en forening af realisme og konstruktivisme umulig og dernæst en konstruktion af nye dikotomier.

Her installerer Barkin nye modsætninger imellem historiske og transhistoriske teorier og imellem metodologisk kollektivism og metodologisk individualisme. De nye distinktioner forener realisme og konstruktivisme som historisk og socialt kontingente læsninger af objektive vidnesbyrd i modsætning til neorealisme, liberalisme, poststrukturalisme og marxisme, som ofte opererer med deduktive, ahistoriske forudsigelser og individbundne forklaringer (94-95). Det der forener de to teorier, er altså deres sammenfaldende fokus på social logik, historisk kontingens og som følge deraf et behov for refleksivitet.

Af konstruktivismens udgangspunkt, den gensidige konstituering af det sociale som en relation mellem struktur og agens, følger en historisk kontingens, der kræver refleksivitet. Og af realismens ønske om at lave præsriptiv udenrigspolitisk teori baseret på magtpolitik følger samme fokus på agens og omtanke. Kombinationen realistisk konstruktivisme bliver derfor en form for „common sense“ tilgang til viden; en „I know it when I see it“ metodologi fulgt af en generel modstand imod metodefetichisme (95).

Ud fra dette værdihierarki, med det historisk og socialt kontingente som centralt, definerer Barkin politik som forsøget på at påvirke sociale institutioner i en be-

stemt retning (68). Magtpolitik bliver nu muligheden for at påvirke politiske resultater til egen interesse i en verden, hvor andres interesser ofte er i modstrid med denne (72, 90). For at kunne foreskrive konkret politik der balancerer mellem magt og moralitet opstår et argument for en empirisk offentlig interesse, som må have et formålsbestemt moralsk indhold (74, 81). Her ser vi antagelserne om interesser og agens gå igen, og derudover tilføjes værdien moral defineret ved tænksomhed, hensigtsmæssighed og omtanke (83-84, 89).

Hvor realismen bidrager med et strategisk magtfokus og en definition af forholdet mellem empirisk analyse og politik som udenrigspolitik, bidrager konstruktivisme med en brugbar metode, samtidig med at den løser realismens paradoks mellem politisk moral og moralsk relativisme ved at skelne klart mellem objektiv analyse og normativt formål. Således skaber konstruktivisme, ifølge Barkin, en bro mellem relative værdier og egne værdier.

Hænger det så sammen?

Forståelsen af politik som på samme tid styret af objektive love (118) og af menneskelig agens (36) skaber en ontologisk inkonsistens igennem bogen. Barkin gentager f.eks. det gamle slogan, at realisme handler om, hvordan international politik er snarere end, hvordan det bør være: Vi har ikke magten til at ændre verden og må derfor arbejde indenfor den eksisterende magtbalance (20). Samtidig argumenterer han for, at „politics require agency“ (36), at normer forandres socialt, og at selve hensigten i realisme netop er at formulere en normativ udenrigspolitik, som fremmer egne interesser og moral (57). Denne diskrepans fører til det bizarre synspunkt, at akademiker/politiker har agens og kan påvirke statens udenrigspolitik, mens resten af samfundet ikke har agens, da de blot spiller rollen som objektive studieobjekter. Refleksivitet og rationalitet ses ligeledes som en evne akademiker er i stand til at bruge, men som ikke bør antages at gælde for hans studieobjekter (53-54).

Barkin skriver godt og bogen er hurtigt læst, men den er til gengæld ikke hurtigt forstået. Det meste af argumentationen forbliver implicit, og der skelnes ikke mellem, hvornår det skrevne er en repræsentation af generelle teorier, og hvornår det er del Barkins egen teoridannelse. Den implicitte argumentationsform er især problematisk, fordi Barkin ikke på noget tidspunkt anvender eller eksemplificerer teorien i praksis. Vi kommer ud på en lang rejse gennem komplekse begreber og argumenter, men vi når aldrig frem til en forståelse af, hvad realistisk konstruktivisme egentlig kan bruges til.

Man sidder tilbage med en fornemmelse af at en lige så stærk analyseramme kunne have været opnået med en traditionel realistisk tilgang – og at vi så endda kunne

have undgået de interne inkonsistenser. I modsætning til Barkins realistiske konstruktivisme har klassisk realisme en sammenhængende ontologi, der på ingen måde udelukker konstruktivistiske metoder. Her kan man med fordel læse Michael C. Williams' mere pædagogiske argumentation for, hvorfor og hvordan realisme og konstruktivisme kan kombineres. Hvor Barkin farer vild i sine argumenter imod alt fra neorealisme til post-strukturalisme (en sammenkompling som ikke overraskende kommer til at ligne en noget usammenhængende stråmand), formår Williams at centrere sit argument omkring vigtigheden af ideers politiske effekt. Med udgangspunkt i Hans Morgenthau's pointe, at et entydigt fokus på magt som vold

risikerer at ende med, at alt forklares og legitimeres ud fra magtkapaciteter, og at politik dermed bliver underordnet vold, er Williams i stand til at forklare præcist, hvorfor ideer bør være en del af politiske analyser. Dermed undgår Williams også den påstand, der i virkeligheden gør realisme og konstruktivisme uforenelige, nemlig at politiske analyser og anbefalinger skal være objektive, for selvfølgelig er de ikke det!

Lise Philipsen,

*Ph.d. studerende, Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet.*